

PRIRODOSLOVNO-MATEMATIČKI FAKULTET
Biološki odsjek
ZOLOGIJSKI ZAVOD

Zbirka šiški Cecidia Zoologijskog zavoda

*„Catalogus collectionum entomologicarum
Divisionis zoologicae Facultatis scientiarum
naturalium et mathematicarum Zagrabiae II: Cecidia”*

Lucija Šerić Jelaska

kuratorica zbirke šiški i urednica kataloga

PRIRODOSLOVNO-MATEMATIČKI FAKULTET
Biološki odsjek
ZOOLOGIJSKI ZAVOD

Materijal su revidirali:

Dinka Matošević, George Melika, Marcela Skuhravá, Enrico De Lillio i Lucija Šerić Jelaska

Fotografije: Lucija Šerić Jelaska

Crteži: Vlasta Mužny

...uvod

„šiške”

Izrasline na različitim dijelovima biljki nastale patomorfološkim promjenama, uglavnom hipertrofijom (porast veličine stanice) i hiperplazijom (porast broja stanica), kao posljedica djelovanja stranih organizama na biljku.

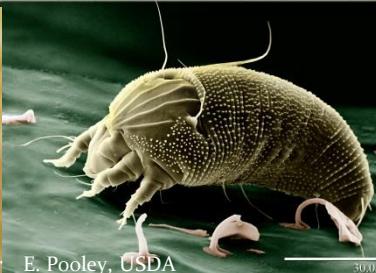
Nastajanje šiški može biti inducirano virusima, bakterijama, gljivama, oblićima, grinjama i kukcima.

Javljuju se svugdje ne zemlji, u većini biljnih skupina, nešto su učestalije u vegetaciji s više sklerofilnih biljaka ili u područjima gdje je izražena sezonalnost u izmjeni vlažnih i suhih razdoblja.

Kukci

Grinje

E. Pooley, USDA

30.0

Oblići

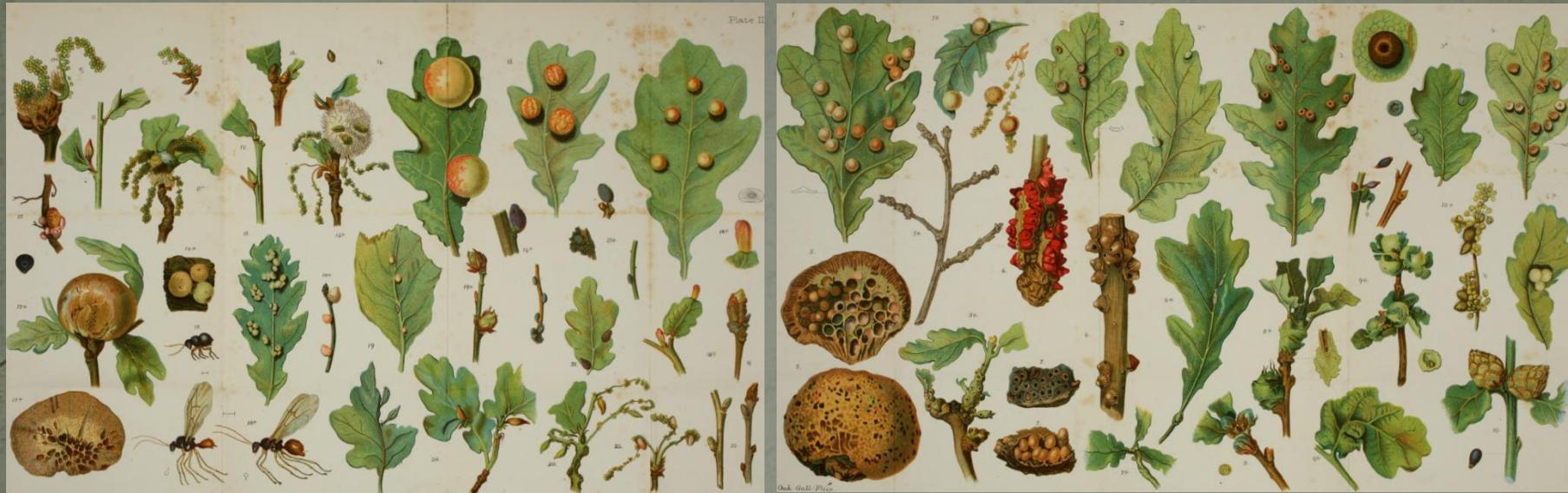

Tony Caesar, USDA

UGA0022040

zoocecidia (jed. zoocecidium)

...šiške inducirane kukcima, grinjama i oblićima koje nazivamo **cecidozoa**
...služe kao zaštita i izvor hrane za mlade jedinke

Adler i Stratton (1894) Alternating generations; a biological study of oak galls and gall flies, Oxford : The Clarendon Press

„šiške” - interakcija kukaca i biljaka

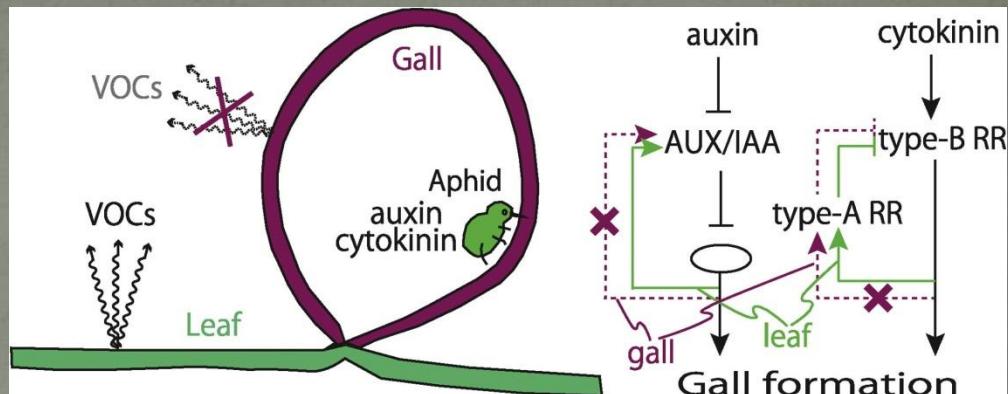
Više od 13,000 poznatih vrsta kukaca izaziva cecidiogenezu (1). To su vrste iz skupina polukrilaca - Hemiptera, dvokrilaca - Diptera i opnokrilaca - Hymenoptera.

Njima se može pribrojiti mali broj kornjaša – Coleoptera i mikroleptira – Lepidoptera koji induciraju šiške te oko 300 vrsta resokrilaca Thysanoptera, uglavnom u tropima, koje žive u šiškama, ali ne induciraju nastajanje šiški.

(1) Gullan P J, Cranston PS (2010): *The Insects: an outline of entomology*, 4th Ed. Wiley-Blackwell, Oxford, 565 pp.

Foto. Frank Vincentz
„Diplolepis rosae on Rosa canina”

Takei et al 2015 Journal of Insect Physiology 72
<https://doi.org/10.1016/j.jinsphys.2014.11.006>

„šiške” - interakcija kukaca i biljaka

Tijekom ishrane ili nakon polaganja jajašaca i razvoja ličinki u biljnog tkivu, kukci potiču biljke na stvaranje šiški - cecidiogenezu. Biljni hormoni poput auksina i citokinina koje proizvode biljke i herbivorni kukci uključeni su u cecidiogenezu.

Na mjestu uboda uslijed kemijskog podražaja nastaju izrasline – šiške raznih oblika, koje služe kao zaštita i izvor hrane ličinkama. U šiškama se odrasli kukci i njihove ličinke hrane, rastu i razvijaju.

Šiška može biti s jednom komoricom (unilocularna) i uglavnom je u njoj jedna ličinka; ili s više komorica i više ličinki (plurilocularna šiška).

Zbirka šiški Cecidia Zoologiskog zavoda

- Dio projekta revizije i katalogizacije entomološkog materijala pohranjenog u prostoru zbirki Zoologiskog zavoda PMF-a *Catalogus collectionum entomologicarum Divisionis zoologicae Facultatis scientiarum naturalium et mathematicarum Zagrabiae II: Cecidia.*
 - revidirana i objavljena zborka Bože Pokopac (BP 1-99), Šerić Jelaska & Skejo 2017 Entomologia Croatica
- Primjerke koji čine zbirku šiški kukaca i grinja (ZC - VM 1-50) prikupila je Vlasta Mužny od travnja do rujna tijekom 1953. godina, za potrebe izrade diplomskog rada „Zoocecidia okolice Nove Gradiške”
- U tijeku je izrada publikacije Zoocecidia iz zbirke ZC – VM kojoj su pridodane ose šiškarice iz rada Željke Zwirn (1983) pohranjene u zbirci Zoologiskog zavoda

VLASTA MUŽNY:
ZOOCECIDIA OKOLICE NOVE
GRADISKE

Zagreb, 1954.

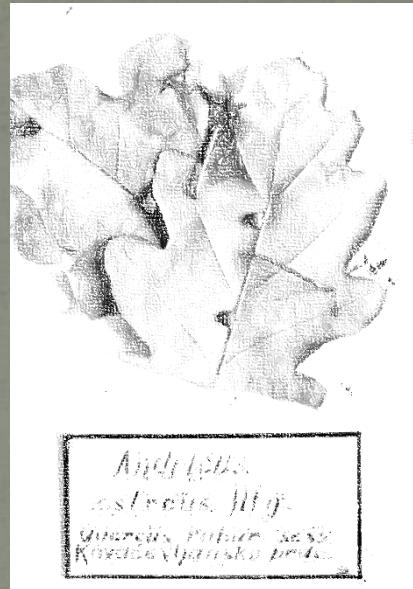

šiške osa šiškarica (Hymenoptera: Cynipidae)

Kod šiškarica se izmjenjuju dvospolne i partenogenetske generacije koje potiču nastajanje šiški različitih oblika.

Monofagni kukci – većina vrsta ima specifičnu biljku domaćina

Vrste skupine Rhoditini induciraju šiške isključivo na biljkama iz porodice ruža (*Rosa*)
Vrste skupine Cynipini induciraju šiške samo na hrastovima (*Quercus*)

INSECTA, HYMENOPTERA, CYNIPIDAE

Vrsta osice/ biljka domaćin	Oblik	Broj komorica
<i>Diplolepis rosae</i> /ruža	Šiška oblika cvijeta	Plurilokularna šiška
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Diplolepis_rosae_insect.JPG 	 Foto: Björn Appel	 Foto: Frank Vincentz
<i>Andricus kollari</i> / hrast	Šiška oblika ploda	Unilokularna šiška
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hymenoptera-Cynipidae-Andricus-kollari-201408230042.JPG 	 Foto: David Nicholls https://www.naturespot.org.uk	 Crtež: Vlasta Mužny

INSECTA, HYMENOPTERA, CYNIPIDAE

Andricus conglomeratus
(Giraud, 1859), asex gen.

1953. godina, Slavča
Biljka domaćin:
hrast lužnjak *Quercus robur*

Andricus ligniculus
(Hartig, 1840), asex. gen.

1953. godina, Kočevljansko brdo
Biljka domaćin:
hrast lužnjak *Quercus robur*

INSECTA, HYMENOPTERA, CYNIPIDAE

Andricus polycerus
(Giraud, 1859), asex. gen.

1953. godina,
Slavča

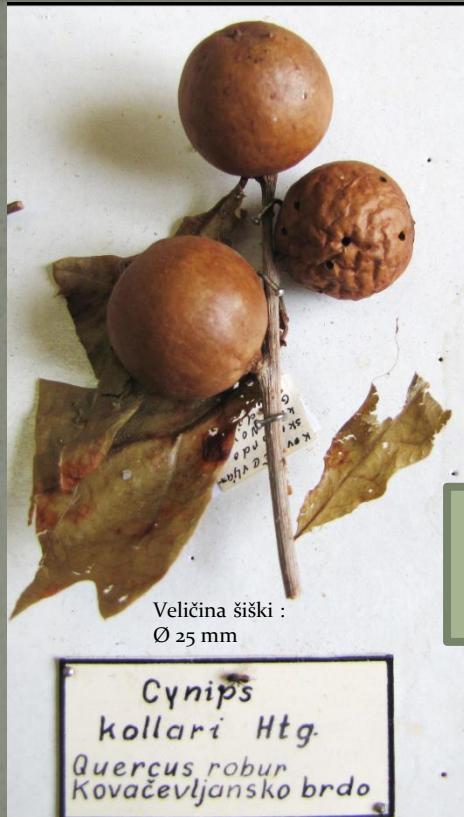
Biljka domaćin:
hrast lužnjak
Quercus robur

Cynips polycera Gir.

INSECTA, HYMENOPTERA, CYNIPIDAE

Andricus kollari
(Hartig, 1843), asex. gen.

Biljka domaćin:
hrast lužnjak
Quercus robur

1953. godina, Kočevljansko brdo

INSECTA, HYMENOPTERA, CYNIPIDAE

Andricus glutinosus
(Graud, 1859), asex.gen.

Biljka domaćin:
hrast lužnjak
Quercus robur

1953. godina,
Strmac

INSECTA, HYMENOPTERA, CYNIPIDAE

Cynips tergestensis Kieff

Biljka domaćin:
hrast lužnjak
Quercus robur

INSECTA, HYMENOPTERA, CYNIPIDAE

Aphelonyx cerricola
(Giraud, 1859), asex. gen.

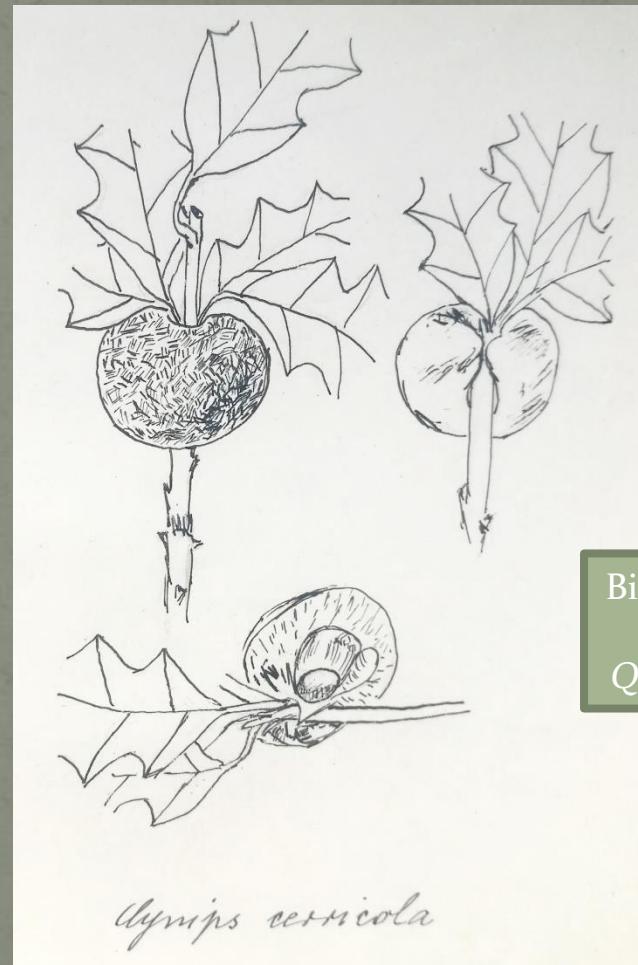

Biljka domaćin:
hrast cer
Quercus cerris

- Šiške su spremnici biljnih asimilata. Biljne stanice koje oblažu komorice u kojim su kukci sadrže puno veće količine šećera, bjelančevina i masti od tkiva koje nije deformirano u šišku. Stoga je takvim kukcima dostupna hrana veće hranjive vrijednosti nego ostalim herbivorima.

INSECTA, HYMENOPTERA, CYNIPIDAE

Biljka domaćin:
hrast cer
Quercus cerris

INSECTA, HYMENOPTERA, CYNIPIDAE

Andricus quercuscalicis
(Burgsdorf 1783), asex.gen.

mlade šiške *A. quercuscalicis*

Biljka domaćin:
hrast lužnjak
Quercus robur

1953. godina, Kočevljansko brdo

Veličina šiški :
do 15 mm

„Nalaze se na žiru. Kada su potpuno razvijene obuhvate i plod i kapicu. Kada su zelene prevučene su ljepljivom tvari dok su zrele potpuno suhe i smeđe obojene. Iskorištavaju se za dobivanje tanina.“

INSECTA, HYMENOPTERA, CYNIPIDAE

Andricus quercusradicis
(Fabricius, 1798), sex.gen.

Biljka domaćin:
hrast cer
Quercus cerris

1953. godina,
Slavča

Andricus trilineatus Hest

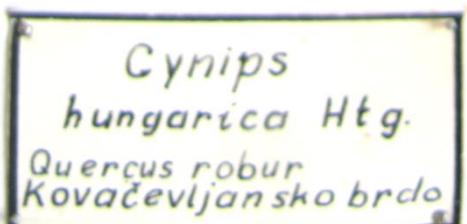
INSECTA, HYMENOPTERA, CYNIPIDAE

Andricus hungaricus
Hartig, 1843, asex.gen.

„Nastaju na pupoljčima
hrasta lužnjaka.
Narod ih zove babuške.“

Veličina šiški : Ø 45 mm

1953. godina, Kočevljansko brdo
Biljka domaćin: hrast lužnjak
Quercus robur

Andricus curvator Hartig,
1840, sex.gen.

1953. godina, Kočevljansko brdo
Biljka domaćin: hrast lužnjak i kitnjak
Quercus robur, Q. petraea

INSECTA, HYMENOPTERA, CYNIPIDAE

Andricus foecundatrix
(Hartig, 1840), asex.gen.

„hrastova ruža“

Biljka domaćin: hrast
lužnjak i kitnjak
Quercus robur,
Q. petraea

Andricus foecundatrix Hart

1953. godina, Strmac

INSECTA, HYMENOPTERA, CYNIPIDAE

Synophrus politus Hartig,
1843 , sex. gen.

1953. godina, Slavča

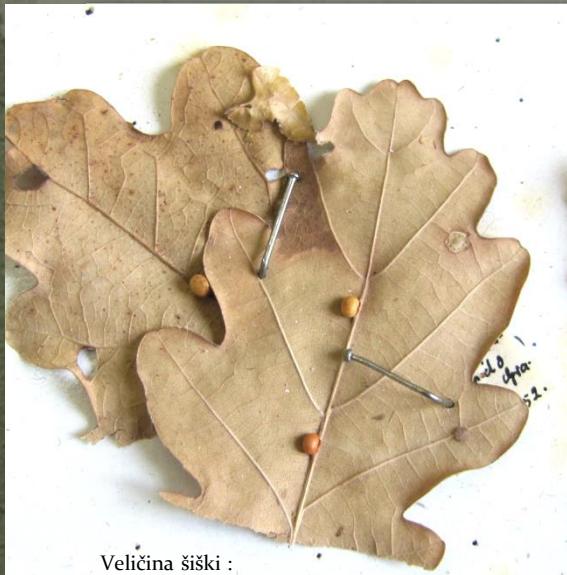
Biljka domaćin:
hrast cer
Quercus cerris

Synophrus politus Hartig

INSECTA, HYMENOPTERA, CYNIPIDAE

Neuroterus anthracinus
(Curtis, 1838) asex. gen.

Veličina šiški :
 \varnothing 2 mm

*Andricus
ostreus* Htg.
Quercus robur, sess.
Kočevljansko brdo

1953. godina, Kočevljansko brdo
Biljka domaćin: hrast lužnjak i kitnjak
Quercus robur, *Q. petraea*

*Neuroterus
quercusbaccarum*
(Linnaeus, 1758), sex.gen.

Veličina šiški : \varnothing 6 mm

*Neuroterus
quercus-baccarum* L.
♀
Quercus robur
Strmac kod N.Gradiške

1953. godina, Strmac
Biljka domaćin: hrast lužnjak
Quercus robur

Neuroterus albipes
(Schenck, 1863),
asex. gen.

Veličina šiški : \varnothing 5 mm

*Neuroterus
albipes* Schenck.
Quercus robur, sess.
Strmac kod N.Gradiške

1953. godina, Strmac
Biljka domaćin: hrast lužnjak i kitnjak
Quercus robur, *Q. petraea*

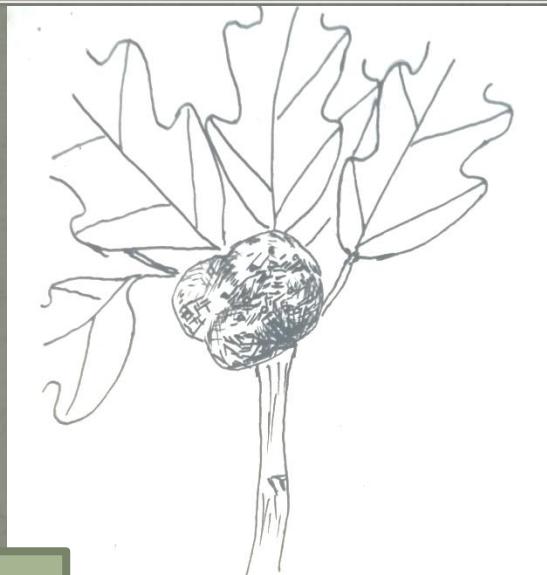
INSECTA, HYMENOPTERA, CYNIPIDAE

Biorhiza pallida (Olivier, 1791), sex.gen.

- više komorica unutar šiške
- u svakoj komorici se razvija po jedna ličinka
- svaka jedinka pri izlasku probije svoju rupicu

Biljka domaćin:
hrast lužnjak
Quercus robur

1953. godina, Kočevljansko brdo

Biorhiza pallida Ol

INSECTA, HYMENOPTERA, CYNIPIDAE

Aphelonyx cerricola
(Giraud, 1859), asex. gen.

„Kada su mlade, zelene su
boje i baršunaste.”

Aphelonyx
cerricola Gir.
Quercus cerris
Slavča kod N. Gradiške

Biljka domaćin:
hrast cer
Quercus cerris

Aphelonyx cerricola Gir.

1953. godina, Slavča

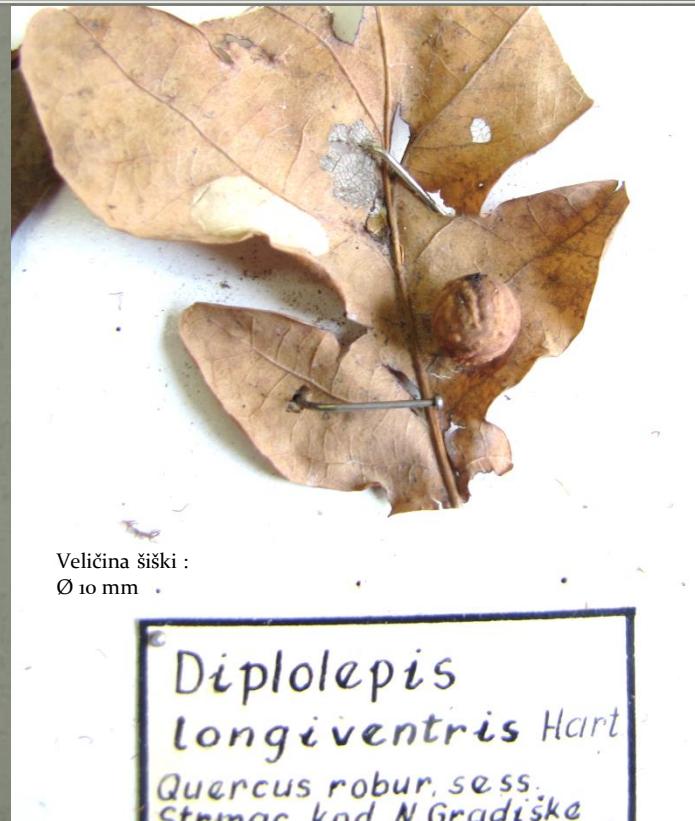
INSECTA, HYMENOPTERA, CYNIPIDAE

Cynips quercusfolii
(Linnaeus, 1758), asex.gen.

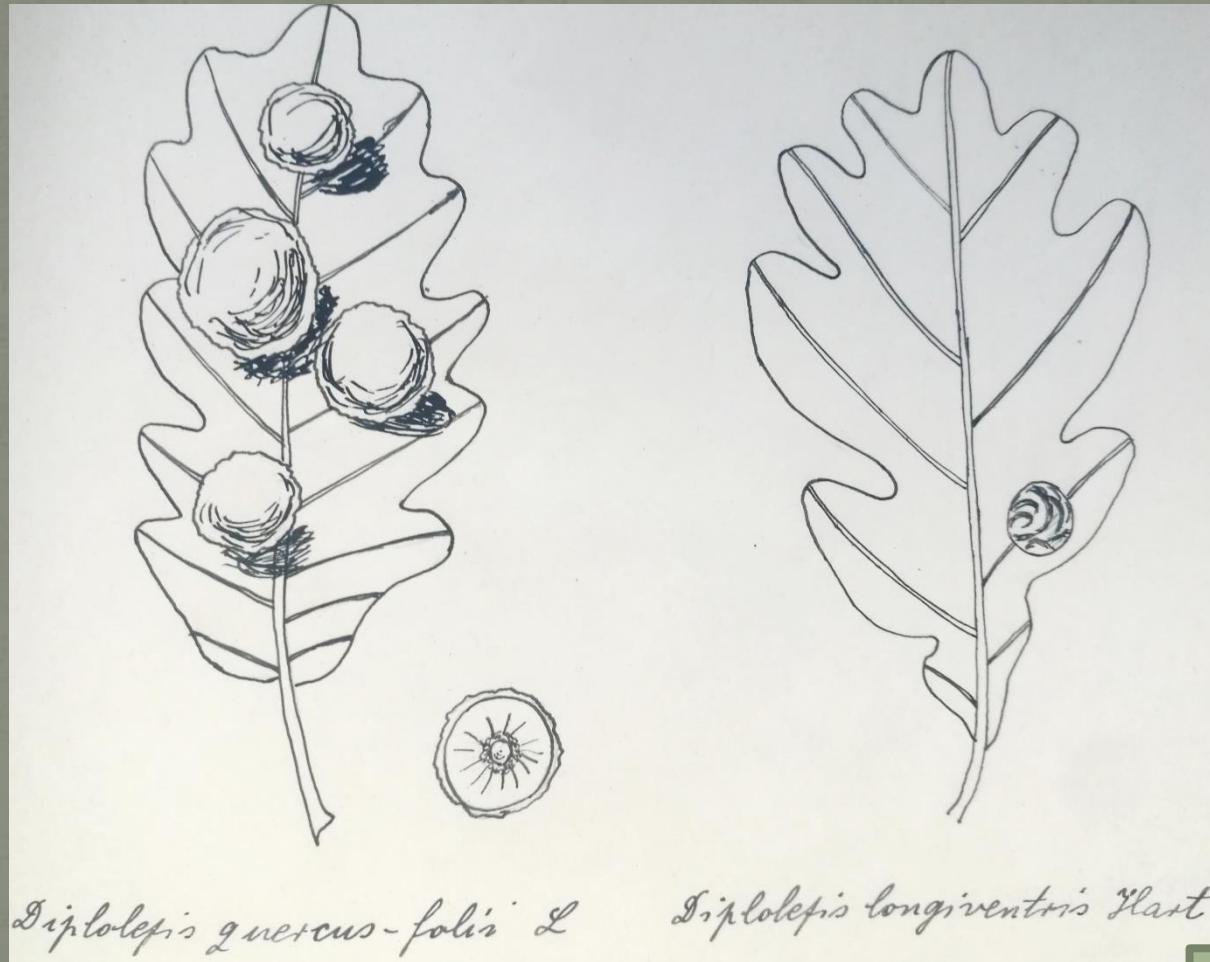
1953. godina, Slavča
Biljka domaćin: hrast lužnjak
Quercus robur

Cynips longiventris Hartig,
1840, asex. gen.

1953. godina, Strmac
Biljka domaćin: hrast lužnjak i kitnjak
Quercus robur, Q. petraea

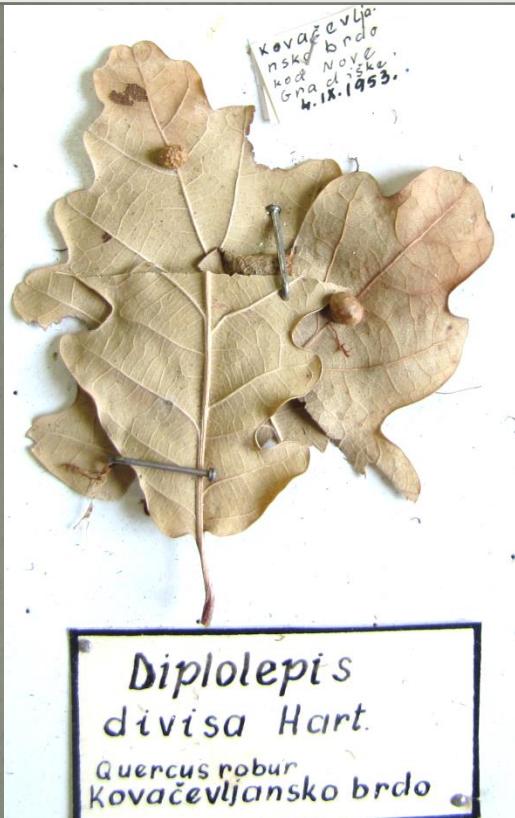
INSECTA, HYMENOPTERA, CYNIPIDAE

Biljka domaćin:
hrast

INSECTA, HYMENOPTERA, CYNIPIDAE

Cynips divisa Hartig, 1840,
asex.gen.

1953. godina, Kočevljansko brdo
Biljka domaćin: hrast kitnjak
Quercus robur

Diastrophus rubi
(Bouché, , 1834)

*Diastrophus
rubi* Bouche

1953, godina, Strmac
Biljka domaćin:
kupina

INSECTA, HYMENOPTERA, CYNIPIDAE

Diplolepis rosae (Linnaeus 1758)

- Šiške na divljim ružama, s više komorica
- Opažene i na ukrasnoj kalemljenoj ruži
- Mužjaci vrlo rijetki

1953. godina, Slavča

Gilles San Martin: *Contarinia pseudotsugae*
female (Diptera - Cecidomyiidae) on douglas
fir (*Pseudotsuga meziensii*).

Šiške dvokrilaca (Insecta: Diptera: Cecidomyiidae)

Dvokrilci su najbrojniji vrstama koje induciraju šiške no taksonomski su vrlo slabo istraženi. Većina ih pripada porodici Cecidomyiidae. Induciraju šiške na listovima, stabljikama, cvjetovima, plodovima pa čak i na korijenu.

INSECTA, DIPTERA, CECIDOMYIIDAE

Dryomyia circinans (Giraud, 1861)

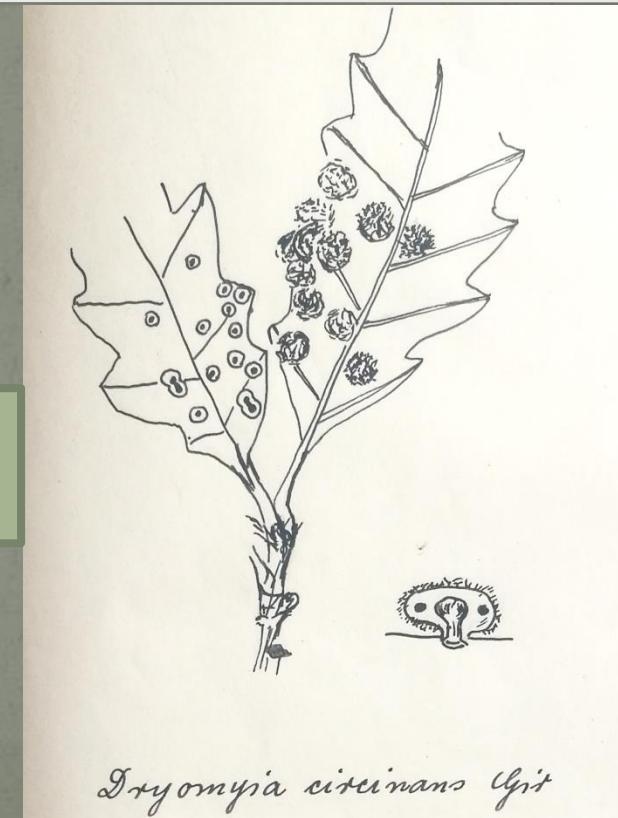

*Dryomyia
circinans* Gir
Quercus cerris
Slavča kod N.Gradiske.

1953, godina, Slavča

„Na naličju lista nalazi se okrugla, baršunasta šiška, žućkaste boje dok je na licu jamica... pa izgleda kao krater vulkana.“

Biljka domaćin:
hrast cer
Quercus cerris

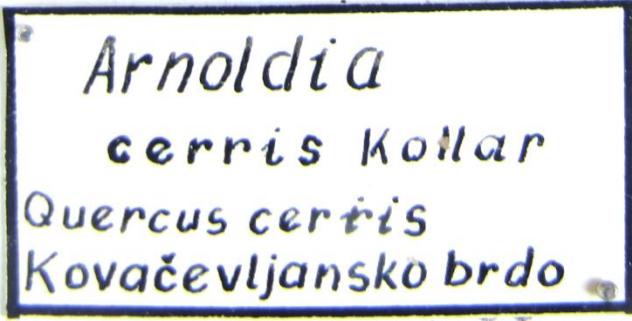
Dryomyia circinans Gir.

INSECTA, DIPTERA, CECIDOMYIIDAE

Janetia cerris
(Kollar, 1850)

Veličina šiški : Ø 3 mm

1953. godina, Kočevljansko brdo
Biljka domaćin: hrast cer *Cuercus cerris*

Macrodiplosis pustularis
(Bremi, 1847)

Duljina šiški/čunjića: do 10 mm

1953. godina, Strmac
Biljka domaćin: bukva *Fagus silvatica*

INSECTA, DIPTERA, CECIDOMYIIDAE

Hartigiola annulipes
(Hartig, 1839)

1953. godina, Strmac
Biljka domaćin: bukva *Fagus sylvatica*

Contarinia subulifex
Kieffer, 1897

1953. godina, Slavča
Biljka domaćin: hrast cer *Quercus cerris*

INSECTA, DIPTERA, CECIDOMYIIDAE

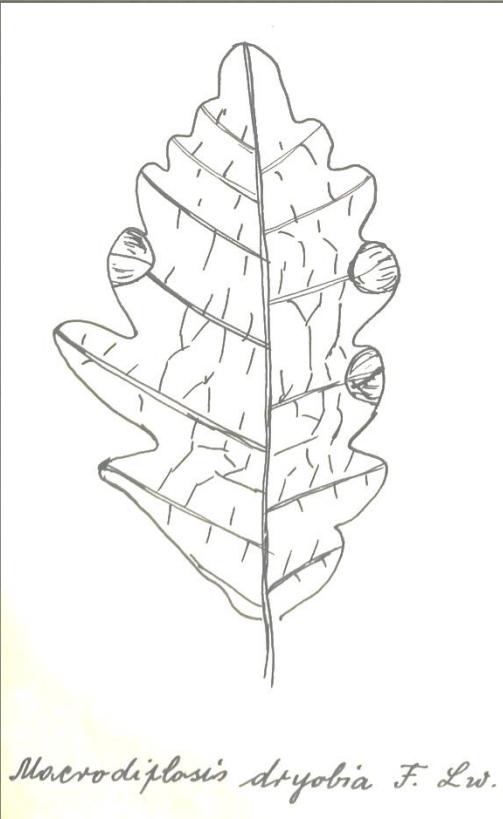
Biljka domaćin:
hrast cer
Quercus cerris

Biljka domaćin:
bukva
Fagus sylvatica

INSECTA, DIPTERA, CECIDOMYIIDAE

Macrodiplosis roboris (Hardy, 1854)

... šiške ove vrste nastaju savijanjem rubova lišća pa ih neki istraživači nazivaju pseudo-cecidia.

Macrodiplosis
dryobia F. Lw.
Quercus robur
Kočevljansko brdo kod
N. Gradiške

1953. godina, Kočevljansko brdo
Biljka domaćin: hrast lužnjak, *Quercus robur*

INSECTA, DIPTERA, CECIDOMYIIDAE

Craneiobia corni
(Giraud, 1863)

1953. godina, Kočevljansko brdo
Biljka domaćin: svibovina *Cornus sanguinea*

INSECTA, DIPTERA, CECIDOMYIIDAE

Contarinia coryli
(Kaltenbach, 1859)

„Javljuju se na muškim
cvatovima, resama, ljeske.“

1953. godina, Strmac
Biljka domaćin: ljeska *Corylus avellana*

Insecta: Hemiptera: Aphididae – lisne uši

Eriosoma (Schizoneura) lanuginosum Hartig, 1839

Copyright © P.Libourel

http://liboupatz.free.fr/Galles/schizo_1.html

Šiške polukrilaca (Insecta: Hemiptera)

Najviše polukrilaša koji induciraju šiške pripadaju skupini Sternorrhyncha, i to uglavnom lisnim (s više od 700 vrsta) i štitastim ušima (Aphidoidea i Coccoidea), te lisnim buhamama (Psylloidea) s oko 350 vrsta (1). Šiške im se međusobno razlikuju.

Vrste štitasih ušiju (Coccoidea: Eriococcidae) imaju izražen spolni dimorfizam. Njihove nimfe induciraju vrlo složene šiške. Šiške ženki su dosta veće od šiški u kojima su mužjaci iste vrste. Vrste lisnih ušiju koje induciraju šiške pripadaju porodicama Phylloxeridae, Adelgidae, i Aphididae.

<https://alchetron.com/Bush-coconut>

- šiške stjenice *Cystococcus pomiformis* na eukaliptusu *Corymbia* sp.
- veličine su jabuke s aromom orašastih plodova pa ih Aboriđini rado jedu

Si & Turpin 2015 The Importance of Insects in Australian Aboriginal Society: A Dictionary Survey. Ethnobiology Letters 6(1):175.
DOI: 10.14237/ebi.6.1.2015.399

„Bush coconut”

U zreloj šiški *C. pomiformis* nalazi se odrasla ženka, duga do 4 cm, koja je pričvršćena usnim aparatom na unutarnji sloj šiške pri bazi, a zatkom zahvaća otvor cijevi na vrhu koja se pruža kroz unutarnji sloj šiške.

Unutarnji sloj je obložen bijelim jestivim tkivom, debljine oko 1 cm, koje služi kao hrana muškom potomstvu ženke. Aboridžini uživaju u konzumaciji odraslih jedinki i nimfi, koje struju s unutarnje strane šiške i konzumiraju kao bijelo meso kokosovog oraha.

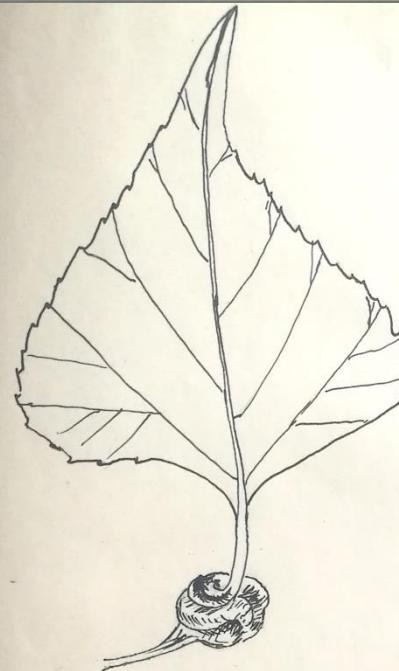
INSECTA, HEMIPTERA

Pemphigu spirothecae
Passerini, 1860

1953. godina, Prvča

Biljka domaćin:
crna topola
Populus nigra

Pemphigus spiro-thecae Pass

INSECTA, HEMIPTERA

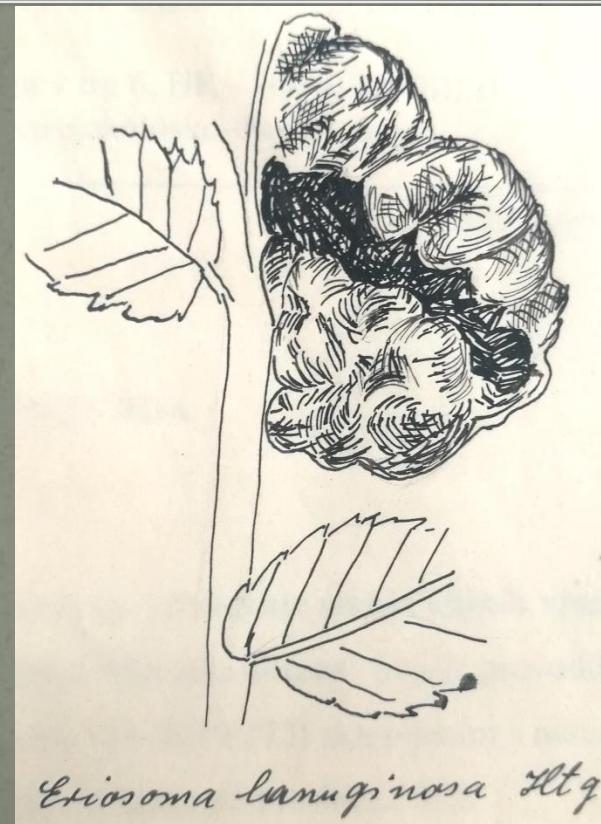
Eriosoma lanuginosa
(Hartig, 1839)

1953. godina, Slavča

Biljka domaćin: poljski brijest *Ulmus campestris*

„To je ustvarí ískrívlena plojka lísta na skraćenoj
peteljci ... Njezína prostrana unutrašnjost kada je
napuste prvi stvaraoci, predstavlja velíki i udoban
stan drugim kukcima...“

INSECTA, HEMIPTERA

Eriosoma ulmi
(Linnaeus, 1758)

1953. godina, Slavča

Tetraneura ulmi
(Linnaeus, 1758)

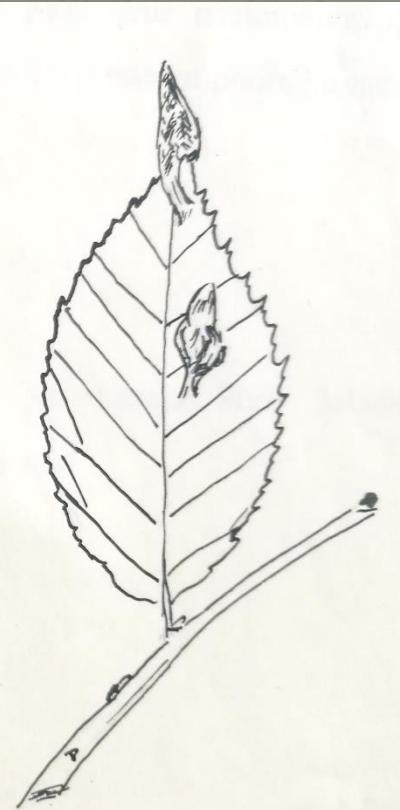
1953. godina, Slavča

INSECTA, HEMIPTERA

Biljka domaćin:
poljski brijest
Ulmus campestris

Eriocoma ulni L

Tetraneura ulni Deg

INSECTA, HEMIPTERA

Chermes abietis
Linnaeus, 1758

Pemphigus filaginis (Boyer
de Fonscolombe, 1841)

1953. godina, Strmac
Biljka domaćin: smreka *Picea abies*

„...šiške na mlađim izbojcima.“

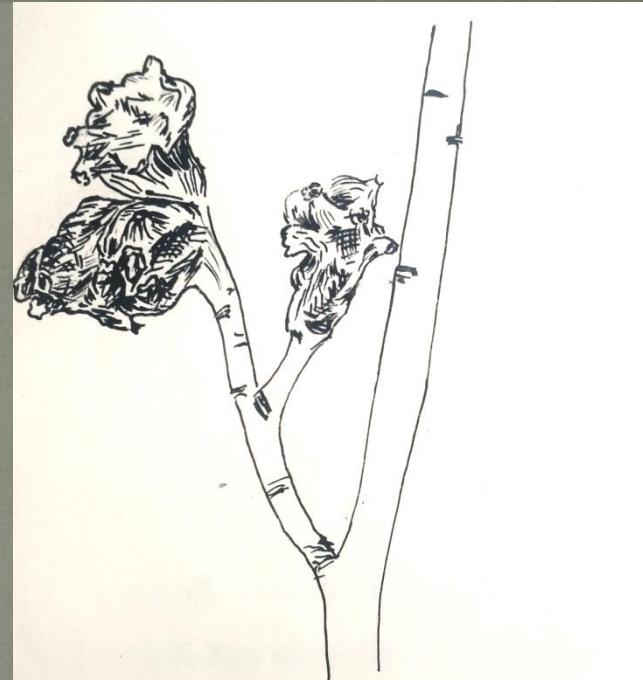
1953. godina, Prvča
Biljka domaćin:
crna topola *Populus nigra*

INSECTA, HEMIPTERA

Pemphigus vesicarius
Passerini, 1862

Prikupljeni uzorak nije
pronadjen u zbirci!

Duljina šiški: 30 mm

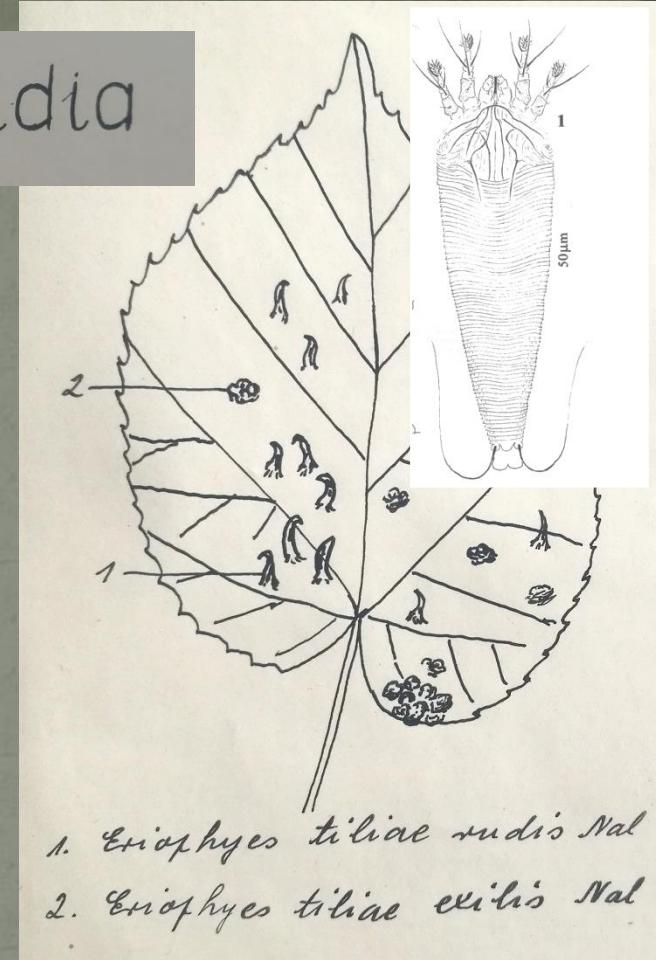

Pemphigus vesicarius Pass

Acarocecidia

Šiške grinja (Acari: Eriophyoidea)

„Uglavnom to su sitne tvorevine koje poput boginja
osipaju list biljke. Osim listova napadaju i druge
biljne organe kao cvijet i njegove dijelove, pupove i
drugo“

ACARI: ERIOPHYOIDEA

Eriophyes tiliae (Pagenstecher)

1953. godina, Strmac
Biljka domaćin: lipa

Roger Griffith, wikimedia

Eriophyes tiliae (Lime Nail Gall) on *Tilia × europaea*. Mature galls on leaf upper epidermis. Eglinton, North Ayrshire, Scotland.

ACARI: ERIOPHYOIDEA

Aculus tetanothrix
(Nalepa 1889)

„uvíjek se razvíjají na líci
listu.“

Duljina šiški: ø 2mm, visina 1.5 mm

1953. godina, Strmac
Biljka domaćin: vrba

Eriophyes tetanothrix Nal

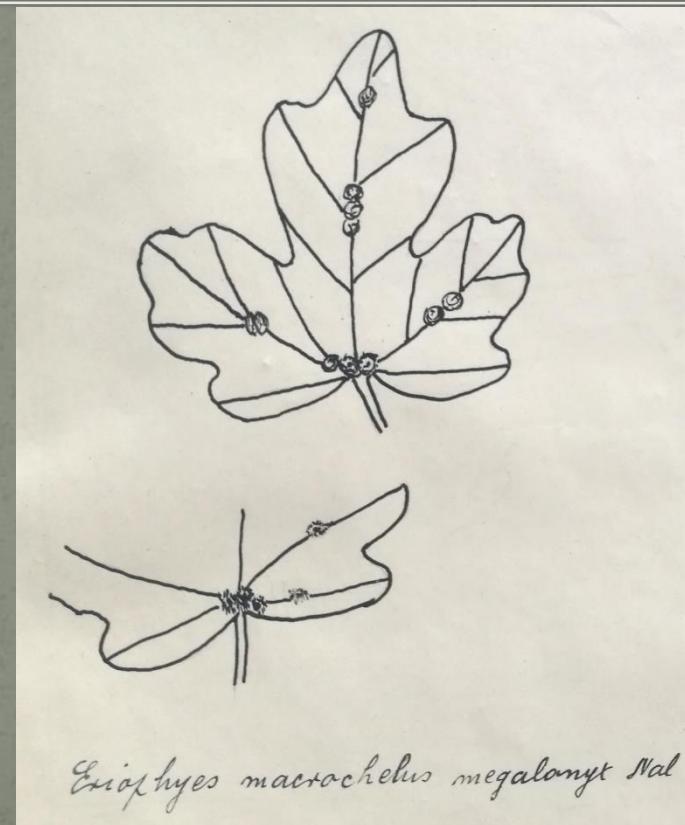
ACARI: ERIOPHYOIDEA

Aceria macrochela
(Nalepa, 1891)

„.... uz glavnu i sporedne
žile klena.“

1953. godina, Kočevljansko brdo
Biljka domaćin: klen *Acer campestris*

ACARI: ERIOPHYOIDEA

Aceria cephalonea
(Nalepa, 1922)

1953. godina, Kočevljansko brdo
Biljka domaćin: klen *Acer campestris*

Aceria tenella
(Nalepa, 1892)

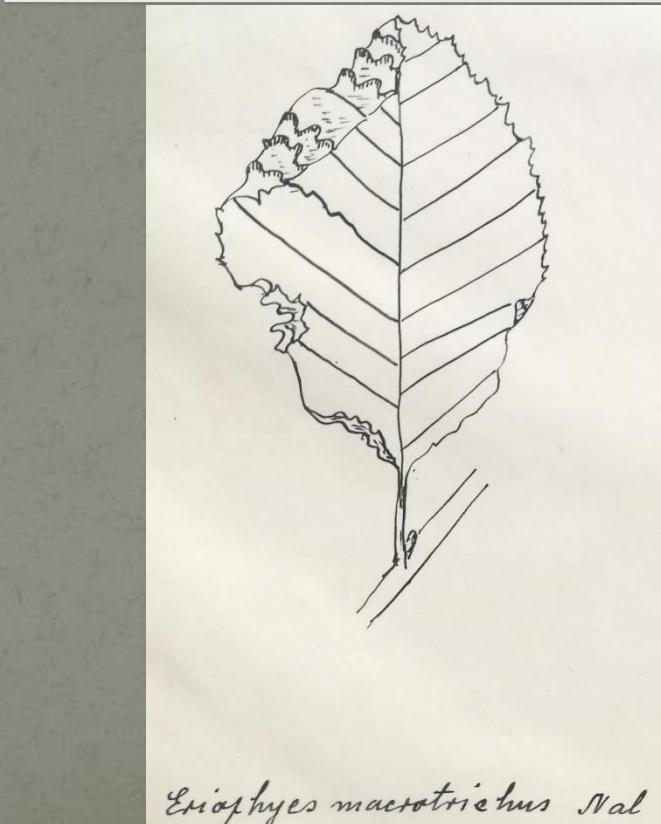
1953. godina, Strmac
Biljka domaćin: obični grab *Carpinus betulus*

ACARI: ERIOPHYOIDEA

Aculops macrotrichus
(Nalepa, 1889)

1953. godina, Kočevljansko brdo
Biljka domaćin: obični grab *Carpinus betulus*

Eriophyes macrotrichus Nal

ACARI: ERIOPHYOIDEA

Eriophyes inangulis
Nalepa, 1919.

1953. godina, Kočevljansko brdo
Biljka domaćin: crna joha *Anus glutinosa*

Colomerus vitis
(Pagenstecher)

1953. godina, Slavča
Biljka domaćin: vinova loza *Vitis vinifera*

ACARI: ERIOPHYOIDEA

Aceria populi
(Nalepa, 1889)

1953. godina, Ljupina
Biljka domaćin: crna topola *Populus nigra*

Eriophyes pyri
(Pagenstecher)

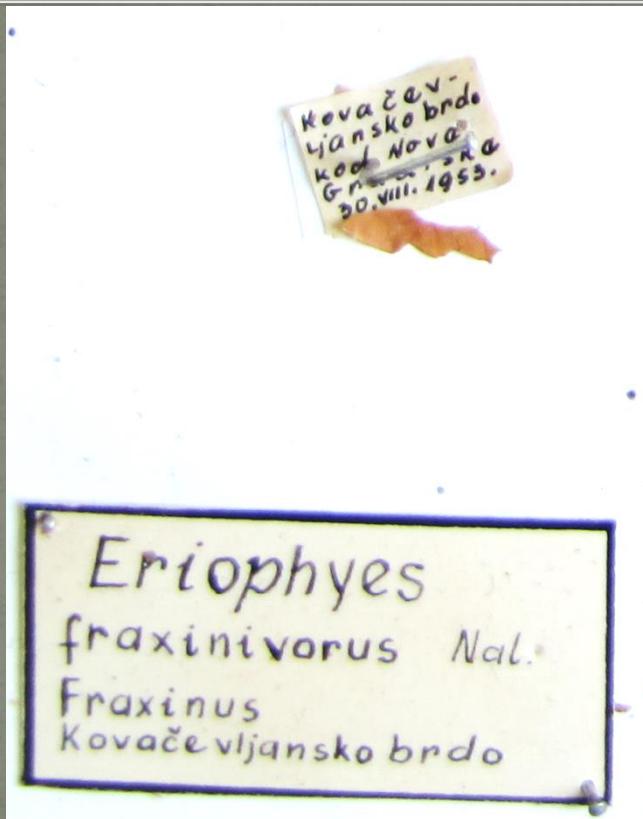

1953. godina, Slavča
Biljka domaćin: šumska jabuka
Malus sylvestris (syn. *Pyrus sylvestris*)

ACARI: ERIOPHYOIDEA

Uzorak u potpunosti oštećen!

Eriophyes fraxinivorus Nalepa, 1909
syn. *Aceria fraxinivora* (Nalepa, 1909)

1953. godina, Kočevljansko brdo
Biljka domaćin: jasen

Leg. Vlasta Mužny 1953. godina

Velika hvala stručnjacima taksonomima koji su odvojili svoje vrijeme i dobrovoljno radili na reviziji materijala te osoblju moga zavoda na kontinuiranom radu na zaštiti primjeraka u prostorijama Zbirke!

- “Plants have been interacting with insects for several hundred million years, leading to complex defense approaches against various insect feeding strategies. ... Meanwhile, herbivorous insects have adapted to resist plant defenses, and in some cases even sequester the compounds and reuse them in their own defense. Both plant defense and insect adaptation involve metabolic costs, so most plant-insect interactions reach a stand-off, where both host and herbivore survive although their development is suboptimal.”

Fürstenberg-Hägg et al. 2013
Int J Mol Sci 14(5):10242-97;
doi: 10.3390/ijms140510242